

Tekst og foto: Tino Hjorth Bjerregaard

Levende fortidsminder ved Lavegård

I 2014 blev der gravet ved Lavegård i Nexø til den kommende børnehave. Ved udgravningen dukkede en usædvanlig plante op, nemlig hamp. Efter lidt snak frem og tilbage på Facebook besøgte jeg selvfølgelig udgravningen. René spurgte i den forbindelse, om jeg havde fundet noget interessant, og om jeg ville skrive om det.

I den mellemliggende periode har jeg flere gange besøgt udgravningen. Jeg kommer ofte på cykelstien, der løber forbi, der hvor den nye børnehave skal ligge. Siden 1998 har jeg registreret flere levende fortidsminder i området. Der er i forbindelse med udgravningen ikke dukket andre nye arter op end hamp.

Nedenfor er en floraliste over levende fortidsminder fra området, samt en lille beskrivelse for hver enkelte plante.

Floraliste (* markerer at planten er fundet på/ved udgravningen)

Almindelig Hyld
Almindelig Katost
Cikorie
Døvnælde
Farve Reseda*
Filtet Burre
Hamp*
Liden Burre
Læge Oksetunge
Mørk Kongelys*
Rundbladet katost
Rød Tandbæger
Sort Natskygge
Stor Nælde
Skvalderkål
Skov-Løg

Hamp på udgravningen.

Nogle arter burde jeg nok ikke registrere, men gør det alligevel. De er alle meget almindelige og kan kun meget sjældent regnes for at være levende fortidsminder. Men alle har været meget anvendt, især som køkkenurter!

Den ypperste af dem alle **Stor Nælde** (*Urtica dioica*) er brugt til menneske- og dyreføde, tov, tøj m.m., **Alm. Hyld** (*Sambucus nigra*) med den sagnomspundne hyldemor og ikke mindst **Skvalderkål** (*Aegopodium podagraria*), der allerede i romersk jernalder blev indført som menneskeføde.

Almindelig Katost (*Malva sylvestris*) og **Rundbladet Katost** (*Malva neglecta*)

Almindelig Katost og Rundbladet Katost omtales her samlet, da anvendelsen har været den samme. Begge arter er almindelige på Bornholm. De findes kun ved bebyggelse og i grøftkanter i nærheden af bebyggelse. De har været spist som kålplante. Almindelig Katost er kendt og beskrevet som kål/grøntsag 1800 f.v.t. hos Babylonierne.

Cikorie (*Cichorium intybus*)

Er almindelig på Bornholm ved bebyggelse og i grøftkanter, hvor den pryder de bornholmske landeveje i juli, august og ind i september måned. Den blev brugt som køkkenurt, men er mest kendt for at være den plante, man brugte til kaffeerstatningen Richs under 2. Verdenskrig.

Døvnælde (*Lamium album*)

Findes hyppigt ved kirkerne og i de gamle kystbyer, men sjældent ved gårdene. I Bornholms Flora fra 1883 betegnes den som sjælden. Den beskrives kun fra tre steder, Hammershus, Hasle og Rønne. I Bornholms Flora fra 1956 er den beskrevet fra 7 steder. Jeg kender den fra alle fiskerlejer og købstæder, de fleste kirker, men kun få gårde. Jeg tror, at den har været overset i de to omtalte Bornholms Flora. Den er af Harpestreng omtalt som middel mod ”kvinde- sygdomme”

Farve Reseda (*Reseda luteola*)

Er almindelig på Bornholm, dog mest ved gammel bebyggelse. I det øvrige Danmark er den ret sjælden. Som navnet antyder blev den brugt som farveplante. Den kan farve gult.

Farve Reseda.

Filtet Burre (*Arctium tomentosum*) og Liden Burre (*Arctium minus*)

Filtet- og Liden Burre beskrives her samlet, da de begge har været

anvendt på samme måde. Begge planter findes hist og her på Bornholm, dog er Liden Burre den mest almindelige. De findes stort set kun ved gammel bebyggelse, enkelte gange i grøftkanter. De har primært været spist som grønsager. Det er den kraftige rod, der kan sammenlignes med en gulerod, der blev spist. De store blade blev brugt som tallerken.

Hamp (*Cannabis sativa*)

Forekomsten af Hamp er egentlig ret interessant. Der har tidligere været dyrket to former for Hamp i Danmark. Den ene er til fremstilling af reb og tekstiler, en/flere sorter bliver flere meter høje, hvor de lange fibre anvendes, frøene anvendes i foderkugler til vinterfordring af vilde fugle i haven. Tidligere var det især reb, der blev lavet af de lange fibre. Denne form for Hamp dyrkes ikke i vore dage på Bornholm, men forvildes til tider omkring vinterfordrings pladserne i haver. (Her betegnet som teknisk Hamp)

Den anden en/flere sorter dyrkes pga. de euforiserende top-skud. Denne form for Hamp har jeg set dyrket på to lokaliteter ud af ca. 170 middelalderlokaliteter siden 1998. Det er også denne form der har været anvendt som lægeplante. (Her betegnet som rygehamp)

Begge former for Hamp blev i Danmark dyrket helt frem til anden verdenskrig.

Den Hamp der spirede på, lod sig ikke endeligt identificere. Den lugtede ikke særlig kraftigt

og var ikke klistret i topskuddet, som rygehamp. Men den var tæt og kompakt, ikke lang og ranglet som teknisk hamp. Jeg hælder mest til, at det er rygehamp, der ikke har været udsat for kultivering i løbet af sæsonen.

Spørgsmålet om det er gamle spiringsdygtige frø, der har ligget klar i jorden, er umuligt at svare på. Det kan være, at der har været en Nexøbo, der har dyrket rygehamp i udkanten af byen?

Jeg har ikke rigtig kunnet finde litteratur om dyrkning af Hamp på Bornholm. Men i Mølleby i Nexø har der ligget et Hamperi. Det er meget muligt, at der har ligget flere i Nexø og på Bornholm i det hele taget. I Bornholms Flora fra 1883 beskrives, at Hamp dyrkes hist og her. Der står desværre ikke, til hvilket formål den blev dyrket.

Hamp er en oldgammel kulturplante, der i Østen har været kendt i årtusinder for sin forskelligartede brug; Som teknisk plante, lægeplante og rusmiddel. I Danmark menes Hamp at kommet til Danmark i de første århundreder efter Kristus. Hvor anvendelsen har været den samme som i Østen. Brugen af Hamp som medicin ophører først efter 2. Verdenskrig. I dag er diskussionen om brug af Hamp som lægeplante blusset op, da dens helbredende egenskaber er fuldt dokumenteret på sygdomme som sklerose og flere typer af kræft.

Læge Oksetunge (*Anchusa officinalis*)

Er almindelig på Bornholm. Særligt ved gammel bebyggelse, men på de sandede jorder på Sydbornholm ses den hyppigt langt fra bebyggelse. Som køkkenurt blev de nektarholdige blomster til syltetøj. Som trolddomsplante blev frøene kastet i gildessalen, de kunne give en opløftet stemning.

Mørk Kongelys (*Verbascum nigrum*)

Er almindelig ved gammel bebyggelse på Bornholm. Den blev tidligere brugt som lægeplante mod dårlig hals. Som teknisk plante tørrede man blomsterstanden, den blev dypet i talg eller tjære og brugt som fakkell. Det er en fåårig plante, dvs. at den står det samme sted i få år, hvorefter den forsvinder, hvis ikke den dens frø har haft mulighed for at spire. På Sct. Bodils kirke, har den fået lov til at stå som staude på gravsteder i ca. 20 år som prydblante.

Rød Tandbæger (*Ballota nigra ssp. nigra*)

Er almindelig på Bornholm ved gammel bebyggelse. Den er en af de bedste indikatorer for middelalderlig havekultur. Den smider mange frø, der er spiringsdygtige, men den er ikke spredningsaktiv d.v.s. at den stort set ikke flytter sig fra sin oprindelige dyrkningsplads. Den blev brugt som lægeplante mod ”den løbende ild” – det vi i dag kalder eksem.

Skov-Løg (*Allium scorodoprasum*)

Er almindelig på Bornholm. Den findes også uden for bebyggelse i naturen. Det er en af de vilde planter, man har hentet ind til haven. I stedet for at bruge tid på at samle den ind i naturen.

Sort Natskygge (*Solanum nigrum*)

Er almindelig på Bornholm. Den findes hyppigt som ukrudt i haver og i majsmarker. Den grønne plante er giftig som de øvrige medlemmer af natskyggefamilien. Sort Natskygge blev spist af gråbrødrene i Ribe. De spiste efter sigende de modne bær.

En bemærkning til Christina Seehusen og Bent Gregersen; da jeg aldrig fik svaret på vores lille FB chat. Planten vi talte om (som stod over det hele ved udgravningen) var Rank Vejsennep fra korsblomstfamilien, som er en almindelig ukrudtsart på kulturbund. Det er en kulturledsager, hvilket betyder, at det er en tilfældig indslæbt art, det er umuligt at sige hvornår. Måske er det en arkæofyt = en indslæbt art i oldtiden.